

<http://autonom.edu.pl>

Źródło: *Studia nad zwalczaniem alkoholizmu i nadużywania alkoholu*. Koordynator pracy zbiorowej: Jacek Morawski. Wydawnictwo Prawnicze, Ośrodek Badań Naukowych przy ZG Społecznego Komitetu Przeciwalkoholowego.

Prof. dr MARIAN MAZUR
Polska Akademia Nauk

Zeskanował i opracował: Mirosław Rusek (mirrusek@poczta.onet.pl)

SYSTEM EWOLUCYJNO-MORFOLOGICZNY KLASYFIKACJI TEMATYCZNEJ DLA POTRZEB POLITYKI PRZECIWKOHOLOWEJ

1. WYMAGANIA SYSTEMU

System klasyfikacji tematycznej jest to system informacyjny służący do gromadzenia i udostępniania informacji z zakresu określonej tematyki na podstawie jej podziału na komórki tematyczne.

Przydatność praktyczna systemu klasyfikacji tematycznej jest tym większa, w im większym stopniu spełnia on następujące wymagania:

Istotność. Wymaganie istotności spełnia taka klasyfikacja, która rozróżnia fakty, a nie ich aspekty.

Na przykład, konsumowanie alkoholu i rezultat jego konsumowania są dwoma różnymi faktami, przy czym w każdym z nich można brać pod uwagę różne aspekty: fizjologiczny, psychologiczny, socjologiczny, ekonomiczny itp. Rozróżnianie faktów jest istotne, umożliwia bowiem pełne wyodrębnienie i rozpatrzenie każdego faktu niezależnie od pozostałych faktów. Natomiast aspekty tylko częściowo przedstawiają fakty, toteż żaden z nich z osobna nie wyczerpuje sprawy, a jeśli zostanie przyjęty za podstawę decyzji, może prowadzić do błędów. Zajmowaniu się tylko niektórymi aspektami poszczególnych zagadnień sprzyja podział zawodowy i organizacyjny w społeczeństwie. Dlatego też, co z punktu widzenia chemików i księgowych w gorzelniach jest sukcesem, stanowi klęskę z punktu widzenia lekarzy i wychowawców i w tym właśnie tkwi jedna z głównych przyczyn znikomej skuteczności rozwiązywania problemów alkoholowych.

Rozłączność. Wymaganie rozłączności spełnia taka klasyfikacja, w której żadna informacja nie jest objęta przez więcej niż jedną komórkę tematyczną.

W systemach nie spełniających tego wymagania powstają wątpliwości, do ilu i których komórek tematycznych należy wprowadzić daną informację oraz w ilu i których komórkach tematycznych należy poszukiwać informacji o określonej sprawie.

Szczególnie często zdarza się to w systemach, w których dużą rolę odgrywa klasyfikacja według aspektów. Na przykład, sprawa rozmiarów butelek z napojami alkoholowymi może mieć liczne aspekty: techniczny (produkcja opakowań), ekonomiczny (koszt opakowań, sprzedaż alkoholu w zależności od objętości opakowań), psychologiczny (większa skłonność do nabycia mniejszej ilości napoju na raz ze względu na mniejszy wydatek), fizjologiczny (łagodniejsze skutki skonsumowania mniejszej ilości alkoholu). W rezultacie w systemie klasyfikacji informacji, który nie spełnia warunku rozłączności i rozdrabnia informację dotyczącą danego zagadnienia na szereg aspektów, nie wiadomo, gdzie np. szukać danych o rozmiarach butelek, aby mieć pełny pogląd na tę sprawę.

Z u p e ł n o ść . Wymaganie zupełności spełnia klasyfikacja, w której dla każdej informacji z zakresu tematyki systemu istnieje komórka tematyczna obejmująca tę informację.

Chodzi o to, żeby system nie zawierał luk tematycznych, sprawiających, że pewnych informacji nie będzie gdzie wprowadzać ani poszukiwać, ponieważ ten rodzaj informacji został przeoczony przy konstruowaniu systemu.

E l a s t y c z n o ść . Wymaganie elastyczności spełnia taka klasyfikacja, która daje się łatwo modyfikować w razie potrzeby.

W gruncie rzeczy jest to wymaganie asekuracyjne. Jeżeli bowiem system jest niezbyt dobry, gdyż nie spełnia należycie któregoś z poprzednich wymagań, to wówczas, gdy jest elastyczny przynajmniej daje się łatwo poprawiać.

2. ZASADY SYSTEMU EWOLUCYJNO-MORFOLOGICZNEGO

Jako system mający spełniać wymagania wymienione w rozdziale 1 proponuję opracowany przeze mnie system ewolucyjno-morfologiczny (EMS), oparty na następujących trzech zasadach:

- a) kryterialności,
- b) ewolucyjności,
- c) morfologiczności.

Zasady te zostaną omówione poniżej.

Z a s a d a k r y t e r i a l n o ści . Zasada ta wymaga, żeby informacje dotyczące określonej tematyki były rozróżniane według istotnych kryteriów.

Jeśli tematykę stanowi przeciwdziałanie szkodliwości czegoś, a tak właśnie jest z działalnością przeciwalkoholową, kryteriów takich jest cztery:

- 1) z j a w i s k a wymagające zwalczania,
- 2) o p e r a c j e , na których polega zwalczanie,
- 3) m i e j s c a , w którym odbywają się zjawiska i operacje,
- 4) c z a s , w którym odbywają się zjawiska i operacje.

Zasada ewolucyjności. Zgodnie z tą zasadą informacje wyodrębnione w ramach każdego z kryteriów powinny być uporządkowane według ewolucji spraw, których te informacje dotyczą.

W odniesieniu do kryterium zjawisk ewolucję w zakresie problemów alkoholowych wyznacza scenariusz zjawisk, który w najprostszej postaci przedstawia się następująco:

- produkcja alkoholu,
- dystrybucja alkoholu,
- predyspozycje do konsumpcji alkoholu,
- motywacje do konsumpcji alkoholu,
- konsumpcja alkoholu,
- konsekwencje konsumpcji alkoholu.

Ewolucyjność podanego scenariusza jest wyraźnie widoczna, jeśli weźmie się pod uwagę, że problemy alkoholowe byłyby rozwiązane,

- gdyby alkohol nie był w ogóle produkowany,
- a jeżeli jest produkowany, to
- gdyby nie był udostępniany,
- a jeżeli jest udostępniany, to
- gdyby nie było predyspozycji do jego konsumpcji,
- a jeżeli są predyspozycje, to
- gdyby nie było motywów do jego konsumpcji,
- a jeżeli są motywy, to
- gdyby nie dochodziło do jego konsumpcji,
- a jeżeli dochodzi, to
- gdyby konsumpcja alkoholu nie była szkodliwa.

W odniesieniu do kryterium operacji ewolucję wyznacza wzrost natężenia następujących operacji:

- perswazji,
- profilaktyki,
- represji,
- terapii.

Również w odniesieniu do kryterium operacji ewolucja uwidacznia się w tym, że zagadnienie rozwiązywania problemów alkoholowych byłoby rozstrzygnięte,

- gdyby wystarczała perswazja (informowanie, uświadamianie),
- a jeżeli nie wystarcza perswazja, to
- gdyby wystarczała profilaktyka (ingerencja, utrudnianie),
- a jeżeli nie wystarcza profilaktyka, to
- gdyby wystarczały represje (kary),
- a jeżeli nie wystarczają represje, to
- pozostaje terapia (naprawianie szkód).

W odniesieniu do kryterium miejsca ewolucję wyznacza kierunek odśrodkowy, np. konsument - otoczenie - miejscowość - region - kraj - część świata - świat. Wydaje się, że dla celów praktycznych można się ograniczyć tylko do następującego rozróżnienia:

- kraj (Polska),
- z a g r a n i c a .

I wreszcie w odniesieniu do kryterium czasu ewolucję wyznacza kierunek upływu czasu, tj.:

- historia, czyli rekonstruowanie przeszłości,
- diagnoza, czyli rozeznanie teraźniejszości,
- prognoza, czyli przewidywanie przyszłości,
- program, czyli postulowanie przyszłości.

Zasada morfologiczności. Zgodnie z tą zasadą komórki tematyczne powinny być tworzone na podstawie skojarzeń międzykryterialnych. Oznacza to zarazem niedopuszczalność tworzenia komórek tematycznych na podstawie skojarzeń wewnątrz kryterialnych.

Na przykład, dopuszczalna jest komórka tematyczna: „Diagnoza represji w dystrybucji za granicą”, gdyż wynika ze skojarzenia między kryteriami:

- czasu (diagnoza),
- operacji (represji),
- zjawisk (w dystrybucji),
- miejsca (za granicą).

Do takiej komórki powinna być kierowana np. następująca informacja: „Karalność sprzedaży alkoholu nieletnim w nowym ustawodawstwie angielskim”.

Natomiast niedopuszczalna byłaby komórka tematyczna: „Wpływ produkcji alkoholu na jego konsumpcję”, gdyż produkcja i konsumpcja należą do tego samego kryterium, tj. do kryterium zjawisk. Tego rodzaju informacja powinna więc być wprowadzona dwukrotnie: osobno do komórki tematycznej odnoszącej się do produkcji alkoholu i osobno - w identycznym brzmieniu - do komórki tematycznej odnoszącej się do konsumpcji alkoholu. Użytkownik znajdzie tę informację zarówno wtedy, gdy interesuje się sprawami produkcji, jak i wtedy, gdy interesuje się sprawami konsumpcji alkoholu.

3. STOPIEŃ SZCZEGÓŁOWOŚCI PODZIAŁU KRYTERIUM ZJAWISK

Poszczególne pozycje kryterium zjawisk można poddać z kolei bardziej szczegółowym podziałom, które zostaną przykładowo podane niżej. Tak więc pozycja „Produkcja napojów alkoholowych” może podlegać następującemu podziałowi:

Produkcja napojów alkoholowych

 Technologia produkcji

 Surowce

 Proces technologiczny

 Składniki zamierzone

 Zanieczyszczenia

Pochodzenie napojów alkoholowych

 Produkcja krajowa

 przemysłowa

 amatorska (np. wina owocowe)

 nielegalna („bimbrownie”)

 zbrodnicza (z alkoholi trujących, np. denaturatu)

- Produkcja zagraniczna
 - Import
 - Przemyt
- Rodzaje napojów alkoholowych
 - Piwo, porter
 - Wino
 - Likier, aperitif
 - Wódka
 - Spirytus

Pozycja „Dystrybucja napojów alkoholowych” może podlegać następującemu podziałowi:

D y s t r y b u c j a napojów alkoholowych

- Reklama
- Rozmiary opakowań (butelek)
- Ceny
- Źródła zaopatrzenia
 - Sprzedaż
 - sklepowa
 - gastronomiczna
 - pokątna
 - Darowizna (częstowanie, upominki)
 - Kradzież

W ramach pozycji „Predyspozycje do konsumpcji alkoholu” może być przeprowadzony następujący podział:

P r e d y s p o z y c j e do konsumpcji alkoholu

- Czynniki osobiste
 - Dziedziczność
 - Płeć
 - Wiek
 - Stan zdrowia
- Warunki życiowe
 - Klimat
 - Wykształcenie
 - Zawód
 - Zarobki
 - Mieszkanie
 - Małżeństwo
- Otoczenie
 - Rodzina
 - Szkoła
- Środowisko
 - Przesady
 - Moda
 - Sztuka
 - Religia
 - Polityka

Podział w zakresie pozycji „Motywacja do konsumpcji alkoholu” może być następujący:

M o t y w a c j a do konsumpcji alkoholu

Motywacja fizjologiczna

- dla odczuwania przyjemnego smaku
- dla zaspokojenia pragnienia
- dla pobudzenia apetytu
- dla pobudzenia trawienia
- dla odczuwania ciepła (po zziębnięciu)
- dla uśmierzenia bólu (np. zębów)

Motywacja psychologiczna

- z radości
- z satysfakcji (np. po odniesionym sukcesie)
- dla podniecenia (np. erotycznego)
- pod wpływem muzyki (np. kawiarnianej)
- z osamotnienia
- z nudów
- ze zdenerwowania (dla uspokojenia)
- z przygnębienia (dla rozweselenia)
- ze zmartwienia (dla pocieszenia)
- z nieszczęścia (dla otępienia)

Motywacja socjologiczna

- dla rytuału sytuacyjnego
 - toasty
 - manifestowanie przyjaźni („bruderszaft”)
 - manifestowanie zawarcia transakcji
 - presja personelu gastronomicznego
- z naśladownictwa (np. dorosłych przez młodzież)
 - pod wpływem zaproszenia („na drinka”)
 - pod wpływem nakłaniania
 - z obawy śmieszności
 - dla zaimponowania („mocną głową”)
 - dla ożywienia towarzyskiego
 - dla ośmielenia
 - dla nabrania odwagi (animuszu, kurażu)

Podział w zakresie pozycji „Konsumpcja alkoholu” będzie przykładowo następujący:

K o n s u m p c j a alkoholu

Rodzaje ewentualnych konsumentów

- Abstynenci
- Konsumenci okazjni
- Konsumenci umiarkowani
- Konsumenci nadmierni
- Nałogowcy
- Eksalkoholicy
- Konsumenci młodociani
- Konsumenci ukradkowi (np. na służbie)

Przebieg konsumpcji

- Dawka skonsumowana
 - nieprzekraczalna (np. ze względu na bezpieczeństwo pracy)
 - wywołująca utratę samokontroli
 - wywołująca utratę przytomności
 - wywołująca zatrucie
 - śmiertelna
- Konsumpcja związana z konsumpcją alkoholu (np. tłuszczyków, marynat itp.)
 - Pora konsumpcji
 - Czas trwania konsumpcji
 - Czas trzeźwienia

Pozycja „Konsekwencje konsumpcji alkoholu” podlegać może następującemu podziałowi:

K o n s e k w e n c j e konsumpcji alkoholu

- Konsekwencje osobiste
 - psychologiczne
 - fizjologiczne
 - ekonomiczne (wydatki na alkohol, zmniejszenie zarobków)
- Konsekwencje zawodowe
 - Wpływ na wydajność pracy
 - twórczej
 - kierowniczej
 - wykonawczej
 - Wypadki przy pracy
 - Zniszczenia
 - Kalectwo
 - Śmierć
- Konsekwencje rodzinne
 - Wpływ na stopę życiową rodziny
 - Wpływ na małżeństwo
 - Obciążenie dziedziczne potomstwa
 - Wpływ na wychowanie dzieci
- Konsekwencje społeczne
 - Konsekwencje kryminogenne
 - Przestępstwa przeciwko mieniu
 - Niszczycielstwo pijackie
 - Przywłaszczenie
 - Przestępstwa przeciwko osobom
 - Awanturnictwo pijackie
 - Dręczenie, zadawanie bólu
 - Okaleczenie
 - Zabójstwo
 - Przestępstwa seksualne
 - Konsekwencje ekonomiczne
 - Zyski z alkoholu
 - Straty wynikające z problemów alkoholowych
 - Straty pierwotne
 - Straty wtórne

4. STOPIEŃ SZCZEGÓŁOWOŚCI PODZIAŁU KRYTERIUM OPERACJI

Poszczególne pozycje w ramach kryterium operacji można także poddać bardziej szczegółowym podziałom. Podziały te zostaną przedstawione przykładowo poniżej:

Pozycja „Perswazja” (uświadamianie, przekonywanie) może ulec następującemu podziałowi:

P e r s w a z j a (uświadamianie, przekonywanie)

Rodzaje osób perswadujących

Rodzice

Wychowawcy

Nauczyciele

Naukowcy

Lekarze

Księża

Zwierzchnicy

Przyjaciele, krewni, znajomi, koledzy

Osoby przygodne (przechodnie, współpasażerowie itp.)

Rodzaje instytucji perswadujących

Szkoły

Harcerstwo

Wojsko

Związki sportowe

Kluby kulturalne

Zakłady pracy

Poradnie przeciwalkoholowe

Zakłady lecznicze

Zakłady penitencjarne

Rodzaje publikatorów perswadujących

Literatura

naukowa

instrukcyjna

powieściowa

Prasa

Teatr

Film

Radio

Telewizja

W ramach pozycji „Profilaktyka” (ingerencja, utrudnianie) możliwy jest następujący podział szczegółowy:

P r o f i l a k t y k a (ingerencja, utrudnianie)

Atrakcje konkurencyjne

Nagrody dla abstynentów

Taniość wyrobów przemysłowych

Taniość dzieł sztuki (powieści, obrazów)

Taniość widowisk artystycznych

- Napoje bezalkoholowe
- Podnoszenie cen napojów alkoholowych
- Nadzór (np. nad skupiskami młodzieży)
- Ograniczenia produkcji napojów alkoholowych
- Ograniczenia sprzedaży napojów alkoholowych
- Ograniczenia okazji (np. lokale gastronomiczne bezalkoholowe)
- Ograniczenia korzyści sprzedawcom napojów alkoholowych
- Zakazy konsumpcji napojów alkoholowych

Pozycja „Represje” może ulec następującemu podziałowi:

Represje

- Legitymowanie
- Rozgłaszanie (np. w zakładzie pracy)
- Napomnienia
- Nagany
- Zamknięcie w izbie wytrzeźwień
- Kara grzywny
- Restrykcje zawodowe (np. odebranie prawa jazdy samochodem)
- Kara pracy przymusowej
- Przymus leczenia odwykowego
- Kara pozbawienia wolności
- Ubezważnowolnienie
- Sterylizacja
- Represje za sprzedaż alkoholu dzieciom, pijanym
- Represje za pojenie dzieci

W ramach pozycji „Terapia” możliwy jest następujący podział:

Terapia, naprawianie szkód

- Leczenie alkoholików
 - Formy leczenia
 - Leczenie ambulatoryjne
 - Leczenie sanatoryjne
 - Leczenie szpitalne
 - Metody leczenia
 - Leczenie farmakologiczne
 - lekami restytucyjnymi
 - lekami odstręczającymi
 - Leczenie neurochirurgiczne
 - Leczenie wstrząsowe
 - Psychoterapia
 - Socjoterapia
 - Terapia opiekuńcza
 - Zmiana środowiska
 - Zmiana zawodu
- Leczenie ofiar alkoholików
- Odszkodowania
 - za straty materialne
 - za straty zdrowotne

5. LICZBA KOMÓREK TEMATYCZNYCH

Liczba komórek tematycznych jest liczbą wyodrębnionych miejsc, do których wprowadza się informacje i w których się potem informacji poszukuje, np. liczbą teczek, z których składa się kartoteka.

W systemie ewolucyjno-morfologicznym, jak to wynika z jego zasad, liczba komórek tematycznych jest równa iloczynowi liczb pozycji poszczególnych kryteriów. Biorąc pod uwagę liczby pozycji wymienionych w rozdziale 2, a mianowicie:

Kryterium zjawisk	6 pozycji
Kryterium operacji	4 pozycje
Kryterium miejsca	2 pozycje
Kryterium czasu	4 pozycje,

oraz uwzględniając okoliczność, że kryterium operacji powinno być zwiększone o pozycję zerową, potrzebną dla informacji nie obejmujących zwalczania problemów alkoholowych (w pozostałych kryteriach pozycja tego rodzaju nie jest potrzebna, nie może być bowiem publikacji o alkoholizmie nie wymieniających żadnych zjawisk lub nie odnoszących się do miejsca i czasu) otrzymuje się w wyniku

$$6 \times 5 \times 2 \times 4 = 240 \text{ komórek tematycznych}$$

i z tyluż teczek powinna składać się kartoteka sporządzona według tego systemu.

6. NUMERACJA KOMÓREK TEMATYCZNYCH

Najprostszym sposobem numeracji jest oznaczanie teczek numerami utworzonymi z cyfr będących numerami pozycji utworzonych w ramach poszczególnych kryteriów, przy czym miejsce cyfry w numerze teczki wskazuje, o które kryterium chodzi. Kolejność kryteriów w numerach jest sprawą umowną. Celowe jednak wydaje się przeznaczenie pierwszej cyfry numeru na kryterium operacji, ponieważ w działalności przeciwalkoholowej sprawa sposobu (metod) zwalczania problemów alkoholowych jest sprawą główną, powinna więc wysuwać się na pierwszy plan od razu na początku odczytywania numeru, a poza tym struktura językowa zdań jest taka, że najpierw występuje wyrażenie określające, cc robić, a dopiero potem - z czym (np. „leczenie alkoholików”, a nie „alkoholików leczenie”).

Zgodnie z tymi zasadami podstawą numeracji komórek tematycznych będzie następujące zestawienie kryteriów i ich pozycji.

Kryterium operacji:

0. (brak)
1. Perswazja
2. Profilaktyka
3. Represje

4. Terapia

Kryterium zjawisk:

1. Produkcja
2. Dystrybucja
3. Predyspozycje
4. Motywacje
5. Konsumpcja
6. Konsekwencje

Kryterium miejsca:

1. Kraj
2. Zagranica

Kryterium czasu:

1. Historia
2. Diagnoza
3. Prognoza
4. Program

Dla ilustracji, informacja „Produkcja alkoholu w Polsce międzywojennej”, czyli (brak wzmianki o zwalczaniu) Operacje 0
produkcja alkoholu Produkcja 1
w Polsce Kraj 1
międzywojennej Historia 1
powinna się znaleźć w teczce nr 0111.

Informacja „Kary za rozpijanie nieletnich stosowane obecnie w Anglii”, czyli kary Represje 3
za rozpijanie nieletnich Konsumpcja 5
stosowane w Anglii Zagranica 2
obecnie Diagnoza 2
powinna się znaleźć w teczce nr 3522.

Informacja „Działalność oświatowa poradni przeciwalkoholowych na Śląsku - stan obecny i zamierzenia”, czyli działalność oświatowa poradni przeciwalkoholowych Perswazja 1
(zniechęcająca do alkoholizmu) Predyspozycje 3
na Śląsku Kraj 1
stan obecny Diagnoza 2
i zamierzenia Program 4
powinna się znaleźć w teczce nr 1312 oraz w teczce nr 1314.

Informacja „Statystyka sprzedaży napojów alkoholowych w zależności od stężenia alkoholu”, czyli (brak wzmianki o zwalczaniu) Operacje 0
sprzedaż napojów alkoholowych Dystrybucja 2
w zależności od stężenia alkoholu Produkcja 1
w Polsce Kraj 1
statystyka (z przeszłości) Historia 1

powinna się znaleźć w teczce nr 0211 oraz w teczce nr 0111.

Jak się wydaje, powyższe przykłady wystarczająco objaśniają procedurę klasyfikowania, toteż dla poniższych przykładów będzie podany jedynie wynik zaklasyfikowania.

„Projekt zarządzenia zakazującego sprzedaży piwa w kioskach ze względu na spokój publiczny” - te czki nr 2114, nr 2214, nr 2614.

„Szwedzka metoda pomiaru zawartości alkoholu we krwi” - te czka nr 0622.

„Amerykańskie poszukiwania metod skażania alkoholi technicznych nadającego smak odstręczający od ich spożywania” - te czka nr 2424.

„Sprawozdanie Akademii Medycznej w Białymstoku z doświadczeń nad detoksykacją szczurów zamoczonych alkoholem etylowym” - te czka nr 4611.

„Wyniki akcji propagandowej podjętej w celu zmniejszenia absencji alkoholowej w przemyśle krakowskim” - te czka nr 1611.

„Przewidywany wzrost odszkodowań z tytułu ubezpieczenia od wypadków przy pracy, spowodowanych przez nietrzeźwych pracowników” - te czka nr 4613.

Przystępując do zaklasyfikowania informacji nie należy się sugerować tytułami publikacji, bywają one bowiem ogólnikowe (np. użycie wyrazu „alkoholizm” w znaczeniu konsumpcji alkoholu), mylne (np. użycie wyrazu „prognoza” w znaczeniu programu) albo niepełne (np. pominięcie wzmianki, że rozważania dotyczą Polski).

Podstawą zakwalifikowania powinna być zawsze treść, gdyż system ma służyć uzyskiwaniu informacji, a nie zapewnianiu formalnej zgodności z wyrazami stanowiącymi np. tytuł publikacji.

Rozeznanie treści źródła zawierającego określone informacje (publikacji) w systemie ewolucyjno-morfologicznym jest bardzo ułatwione, sprowadza się bowiem do odpowiedzi na cztery pytania:

- 1) czy jest mowa o sposobach zwalczania alkoholizmu, a jeżeli tak, to jakiego rodzaju (kryterium operacji),
- 2) o jakie rodzaje problemów alkoholowych chodzi (kryterium zjawisk),
- 3) czy sprawy dotyczą Polski, czy innych krajów (kryterium miejsca),
- 4) czy sprawy dotyczą przeszłości, teraźniejszości, przyszłości przewidywanej lub przyszłości postulowanej (kryterium czasu).

W przypadkach niejasnych, jeśli chodzi o odpowiedź na pytania 3 i 4, można umownie przyjąć regułę, że informacje o sprawach, w odniesieniu do których miejsce i czas nie mają znaczenia (np. o reakcjach chemicznych związanych z alkoholem) będą klasyfikowane jako dotyczące Polski („Kraj”) i teraźniejszości („Diagnoza”).

Pewne kłopoty może nastęrczać zaklasyfikowanie informacji dotyczących tylko jakiegoś aspektu danego zagadnienia, w rodzaju: „aspekty ekonomiczne alkoholizmu”, „rola legislacji w zwalczaniu alkoholizmu”, „skutki socjologiczne alkoholizmu” itp., gdyż w

systemie ewolucyjno-morfologicznym tego rodzaju komórki tematyczne nie występują. Nie ma w tym żadnego przeoczenia. Rzecz w tym, że do niedawna nauka ograniczała się (z wyjątkiem tzw. nauk praktycznych, jak np. technika czy medycyna) do problemów poznawczych, a wraz ze wzrostem zasobu wiedzy musiała się dzielić na coraz węższe specjalności.

Proces ten był następnie uwzględniany w systemie kształcenia - zaczęto kształcić specjalistów. Specjaliści zaś wytworzyli sposób pracy nacechowany brakiem zainteresowania dla pozostałych specjalności. A przecież sprawy, którymi żyją ludzie i społeczeństwa, nie chcą się rozpadać na kawałki, pasujące do poszczególnych specjalności. Wraz z rozwojem społecznym poszczególne sprawy grupują się w duże kompleksy, co między innymi przyczyniło się do objęcia przez naukę również problemów decyzyjnych. W tym stanie rzeczy jest nie do utrzymania tradycyjna postawa specjalistów, pragnących zajmować się tylko swoim aspektem spraw i niczym więcej, a nawet informacje otrzymywać według podziału na specjalności. Rzecz jasna, granice między specjalnościami nie mogą ulec zatarciu, np. ekonomista nie będzie się zajmował także leczeniem alkoholików, a lekarz ich karaniem, gdy popełnią przestępstwo. Niezbędnym jednak warunkiem trafności decydowania jest jednocześnie uwzględnianie wszystkich aspektów danej sprawy, to zaś wymaga współdziałania różnych specjalistów.

Działalność przeciwalkoholowa jest przede wszystkim problematyką decyzyjną (operacje), choć opartą na rozeznaniu (zjawisk), dlatego też obsługa informacyjna tej działalności powinna zapewniać widzenie z osobna każdej sprawy, jako łączącej różne aspekty i nie może ukazywać z osobna każdego aspektu, jako łączącego różne sprawy. Na przykład, nie jest istotne, że wydatki alkoholika na wódkę oraz koszty społeczne leczenia ofiar wypadków drogowych spowodowanych przez alkoholików są zagadnieniami należącymi do tej samej specjalności, tj. do ekonomii. Natomiast istotny jest związek między wydatkami alkoholika na wódkę, a jego zarobkami, sytuacją rodzinną, mieszkaniową czy utrzymywaniem określonych stosunków towarzyskich, są to bowiem tylko różne aspekty jednej i tej samej sprawy: predyspozycji do konsumpcji alkoholu, przy czym sprawy tej nie da się załatwić przez zajęcie się tylko jakimś jednym, wydzielonym jej aspektem.

Sens działalności przeciwalkoholowej nie na tym przecież polega, żeby różni specjaliści znaleźli w niej zajęcie, lecz na przeciwdziałaniu szkodliwym zjawiskom alkoholowym. Spełnieniu tego zadania służy struktura systemu ewolucyjno-morfologicznego.

7. MODYFIKACJE KOMÓREK TEMATYCZNYCH

Przed omówieniem możliwości modyfikacji komórek tematycznych skonfrontujemy zasady systemu ewolucyjno-morfologicznego z wymaganiami przedstawionymi w rozdziale 1, aby na tej podstawie określić, jakie modyfikacje mogłyby się okazać potrzebne.

Łatwo stwierdzić, że system ewolucyjno-morfologiczny spełnia wymaganie istotności, jego struktura jest bowiem oparta na rozróżnianiu kryteriów (zasada kryterialności), według których odbywa się wszelkie postępowanie, gdyż uwzględnia cztery podstawowe pytania:

- jak wpływać (operacje)
- na co (zjawiska)
- gdzie (miejsce)
- kiedy (czas)

oraz na związkach logicznych (zasada ewolucyjności) między elementami poszczególnych kryteriów.

W odniesieniu do zjawisk alkoholowych są to następujące związki przyczynowo-skutkowe:

- alkohol jest wytwarzany (produkcja)
- a następnie doprowadzony (dystrybucja)
- do potencjalnych konsumentów (predyspozycje)
- w sytuacjach sprzyjających (motywacja)
- spożyciu (konsumpcja)
- powodując określone skutki (konsekwencje)

Związki logiczne uwzględnione są również w odniesieniu do pozostałych kryteriów.

System spełnia też wymaganie rozłączności, ponieważ wybrane kryteria są takimi zbiorami elementów, które nie mają żadnych elementów wspólnych. Tak na przykład, żadne zjawisko nie staje się dokonywaną na nim operacją, czas nie jest miejscem itd. Podobnie jest z elementami kryteriów, będącymi w istocie podzbiorami mniejszych elementów. Dzięki temu dla każdej informacji system ten zapewnia jednoznacznie określone miejsce, w którym powinna się ona znaleźć i w którym powinna być szukana.

Spełnienie wymagania zupełności jest zapewnione w tym systemie przez skojarzenie wszystkich kryteriów ze sobą, w odniesieniu do wszystkich pozycji każdego kryterium (zasada morfologiczności). Dzięki temu nie ma takiego tematu, dla którego nie istniałaby odpowiednia komórka tematyczna (teczka). Jakkolwiek ze względu na spełnienie wymienionych wymagań można oczekiwać, że żadne modyfikacje nie będą potrzebne, to jednak system spełnia też wymaganie elastyczności, a mianowicie umożliwia lokalne przegrupowania tematyki, bez przebudowy całego systemu. Może się to okazać przydatne m.in. w trzech przypadkach szczególnych:

- gdy z powodu dużej liczby informacji grupowanych w jakiejś komórce tematycznej (teczce) zachodzi potrzeba rozdzielenia jej na kilka bardziej szczegółowych komórek (wówczas należy w odpowiednim kryterium rozdzielić pozycję, której zakres okazał się za duży),
- gdy z powodu nieliczności informacji zachodzi potrzeba scalenia kilku komórek tematycznych w jedną (wówczas należy w odpowiednim kryterium scalić sąsiednie pozycje w jedną pozycję),
- gdy zachodzi potrzeba przeniesienia części informacji z jednej komórki tematycznej do innej (wówczas należy w odpowiednim kryterium zmienić zakresy sąsiednich komórek tematycznych, zmniejszając zakres jednej a rozszerzając zakres drugiej).

Należy mieć na względzie, że tego rodzaju modyfikacje mogą być przeprowadzane tylko w odniesieniu do sąsiednich (a nie dowolnych) komórek tematycznych, kryteria bowiem są logicznie uporządkowanymi zbiorami pozycji (zasada ewolucyjności),

każda więc pozycja zaczyna się tam, gdzie poprzednia się kończy. Inaczej mówiąc, chodzi o to, że łatwość modyfikacji wynika z ładu w strukturze systemu, ale nie należy przeprowadzać takich modyfikacji, które ład ten mogłyby naruszyć.

Dla przykładu, gdyby komórki tematyczne związane z pozycją „Produkcja” w ramach kryterium zjawisk okazały się zbyt obfite w informacje, to można by wyodrębnić osobną pozycję „Rodzaje napojów alkoholowych” lub przenieść część informacji do pozycji „Dystrybucja”, ale nie gdzie indziej.

Nie nastąpi żadnej trudności przejście od innych systemów do systemu ewolucyjno-morfologicznego. Do systemu ewolucyjno-morfologicznego mogą być wprowadzane informacje z dowolnego źródła, które w tym przypadku odgrywałoby rolę przejściowej zbiornicy informacji.

W razie zastosowania komputerów należy opracować tezaurus, będący wykazem deskryptorów ujmujących zawartość pozycji w poszczególnych kryteriach systemu ewolucyjno-morfologicznego.